

Fødselens tragedie eller tragediens fødsel? Om Zapffe og eksistensens ytterkanter

The Tragedy of Birth or the Birth of Tragedy? About Zapffe and the Outer Edges of Existence

Carl Tollef Solberg

Førsteamanuensis, Senter for medisinsk etikk (SME), Institutt for helse og samfunn, Universitetet i Oslo.

Carl Tollef Solberg er utdannet lege og filosof og har en doktorgrad i medisinsk etikk. Fra 2019 til 2020 var han postdoktor ved BCEPS, Universitetet i Bergen. Solbergs forskning spenner over mange felt, fra klinisk etikk til eksistensfilosofi. I 2022 ble han tildelt Zapffe-prisen. Solbergs publikasjoner omhandler døden, helseprioriteringer og andre temaer innen medisinsk etikk. Sammen med Espen Gamlund har han blant annet utgitt antologien *Saving People from the Harm of Death* (2019), på Oxford University Press.

c.t.solberg@medisin.uio.no

Sammendrag

Målet med denne artikkelen er å diskutere om det er riktig eller galt å få barn, eller om det er et moralsk anliggende overhodet? Artikkelen består av fire hoveddeler. I første del redegjør jeg kort for utvalgte deler av Peter Wessel Zapffes filosofi som knytter seg til antinatalismen. I andre del stiller jeg spørsmålet om hvorvidt den menneskelige forplantningen bør angå moralfeltet overhodet. I tredje del diskuterer jeg hvorvidt livets negative bestanddeler bør medføre antinatalisme. Her avgrensers jeg meg til å diskutere mening og meningsløshet og tar særlig til orde for at objektiv meningsløshet er et tvilsomt konsept. I fjerde og siste del drøfter jeg forholdet mellom antinatalisme og døden. Konklusjonen blir at objektiv meningsløshet er et dårlig grunnlag for antinatalisme. Likevel mener jeg at den menneskelige forplantningen bør og må angå moralfeltet.

Nøkkelord

Antinatalisme, eksistensialisme, natalisme, mening, meningsløshet, pessimisme, Zapffe

Abstract

The aim of this article is to discuss whether it is right or wrong to have children or whether it is a moral issue at all? This article consists of four main parts. In the first part, I look at selected parts of Peter Wessel Zapffe's philosophy that are linked to antinatalism. In the second part, I pose the question of whether human reproduction should concern the moral field at all. In the third part, I discuss whether the negative components of life should lead to antinatalism. Here, I will limit myself to discussing meaning and meaninglessness. In the fourth and final part, I examine the relationship between antinatalism and death. Here I identify a paradox. The conclusion is that reproduction should and must concern the moral field. Although this article allows for the possibility that some forms of human reproduction can be negative, we should not conclude that all forms of reproduction are negative.

Keywords

Antinatalism, existentialism, natalism, meaning, meaninglessness, pessimism, Zapffe

Introduksjon

Hvert år fødes det i overkant av 80 millioner flere mennesker enn det dør.¹ Samtidig er vi på vei inn i en klimakrise. Vi hevder at mennesket er det levende vesenet i universet med den høyeste moralske statusen. Likevel har vi som samfunn sjelden systematiske diskusjoner om hvorvidt vi bør bli flere eller færre mennesker her på jorden.² Vi står overfor en saktegående revolusjon i reproduktiv teknologi, uten noen overordnet plan for hvor vi vil. Som samfunn strekker vi oss langt for å motvirke lidelse, død og tragedie, selv om vi vet at alt dette kunne vært unngått dersom vi hadde stanset den menneskelige forplantningen. Etikken og jussen er i stor grad utviklet for det eksisterende mennesket. I møte med det fremtidige individet er vi fortsatt noviser.

Peter Wessel Zapffe (1899–1990) var forut for sin tid da han vendte det etiske blikket mot den menneskelige forplantningen. I etterpåklokskapens lys er det ikke vanskelig å forstå hvorfor Zapffe ønsket å gjøre forplantningen moralsk relevant i vår bevissthet. Zapffe konkluderer riktignok implisitt med *antinatalisme*, et syn som går ut på at vi *ikke* bør bringe nye mennesker til verden. Er vi egentlig i stand til å forsvare at vi bør lage barn (*natalisme*³)? Denne artikkelen vil «centreres om menneskets forplantning, generelt og individuelt, i lys av etisk vurdering» (Stiftelsesdokument, 2010). Zapffes filosofi vil fungere som et utgangspunkt og en rød tråd, ispedd en god dose refleksjonsfrihet.

Er fødselen tragisk? Ulike varianter av antinatalisme har noen sentrale premisser til felles. Første premiss er at den menneskelige forplantningen per definisjon er et moralsk spørsmål. Andre premiss er at det, generelt sett, finnes mer negativt enn positivt i et menneskeliv.⁴ Og konklusjonen blir dermed at vi ikke bør bringe nye mennesker til verden.

Målet med denne artikkelen er å diskutere om det er riktig eller galt å få barn, eller om det er et moralsk anliggende overhodet? Denne artikkelen består av fire hoveddeler. I første del ser vi på utvalgte deler i Zapffes filosofi som knytter seg til antinatalismen. I andre del stiller vi spørsmål om hvorvidt den menneskelige forplantningen bør angå moralfeltet overhodet. I tredje del diskuterer vi hvorvidt livets negative bestanddeler kan medføre antinatalisme. Her vil vi avgrense oss til å diskutere mening og meningsløshet. I fjerde og siste del undersøker vi forholdet mellom antinatalisme og død. Her identifiserer vi et paradoks. Konklusjonen blir at forplantningen bør og må angå moralfeltet. Selv om vi åpner for at noen former for menneskelig forplantning kan være negativt, så bør vi ikke konkludere med at alle former er det.⁵

-
1. Denne artikkelen er en omarbeidet utgave av et essay som vant Zapffe-prisen i 2022.
  2. Det foreligger selvsagt debatter både om muligheten for overbefolkning og underbefolkning, og demografi er et velkjent fagfelt. Likevel tør jeg påstå at gode og overordnede etiske diskusjoner på samfunnsnivå mangler med tanke på hvem og hvor mange vi bør tilstrebe å være i fremtiden. Dette inkluderer diskusjoner om hvilke etiske forpliktelser vi eventuelt har overfor mennesker som ennå ikke eksisterer.
  3. Jeg har ikke funnet noen god og unison definisjon av *natalisme*. Natalisme kan eksempelvis vise til en politikk som handler om at vi som samfunn bør oppmuntre til høy reproduksjon. I mer filosofiske termer kan natalisme bety at prokreasjon har positiv verdi. At prokreasjon skulle ha positiv verdi er trolig en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for at vi bør avle barn.
  4. «Negativ» og «positiv» bør her forstås bredt: herunder aksiologiske størrelser, mening og grunner til handling (i.e., action-guiding reasons).
  5. Anders Malkomsen og jeg har tidligere skrevet om mening og meningsløshet i NFT (2021). I den tidligere artikkelen responderer vi på Einar Duenger Bøhns teori om meningen med livet (Bøhn, 2019), etterfulgt av en diskusjon omkring andre konkurrerende teorier om mening og verdien av mening og meningsløshet. Vi fremmer også noen betraktninger om objektiv meningsløshet, som er videreutviklet i denne artikkelen.

Zapffes antinatalisme

Zapffes arbeider er både originale og mangslungne. Tar vi den filosofiske kvaliteten på hans arbeider i betraktning, så hadde trolig Zapffe fortjent å være enda bedre kjent internasjonalt enn det han er. Det er skrevet flere biografier om Zapffe (Haave, 1999) og artikler om hans pessimisme (Bostad & Hessen, 1999). Vi skal begrense oss til å se på en spesifikk undertype av Zapffes pessimisme⁶, nemlig hans implisitte antinatalisme og noen av de underliggende premisene som leder frem til dette synspunktet. De siste tiårene har flere vært innom drøftelser av Zapffes antinatalisme på norsk (Bostad & Hessen, 1999; Fremstedal, 2005; Vinje, 2017), men i den internasjonale litteraturen er det fortsatt et stykke mellom hver gang Zapffes antinatalisme diskuteres (Lynes, 2016; Moen, 2021).

Kort fortalt hevder Zapffe at det intellektuelt redelige og fremragende mennesket står i en umulig posisjon, hvor det er dømt til evig søken etter noe som ikke finnes – nemlig metafysiske ankre i livet. Det vil være ukontroversielt å hevde at Zapffe var en pessimist. I dagligtalen handler pessimismen gjerne om at livsoppfatningen er dystert og optimismen om at en ser lyst på livet. Videre kan pessimisme innebære en grunnleggende holdning hvor man gjennomgående har negative forventninger til livet. Innen filosofien kan imidlertid en pessimisme om menneskelivet anta mange former.

I historiske termer var eksempelvis perioden 1860–1900 preget av pessimisme i tysk filosofi. Perioden kjennetegnes av en *Weltschmerz*: som forenklet kan beskrives som en slags eksistensiell smerte over ondskap og lidelse i livet. Generelle symptomer på en slik pessimisme kunne blant annet være ideer om at det er «verre å eksistere enn å ikke eksistere», «livet ikke er verdt å leve», eller endog at «intet er bedre enn væren» (Beiser, 2006, s. 4).

I en mer analytisk form kan eksempelvis en pessimisme springe ut av en ide om at verden innehar flere onder enn goder. Nihilisme er den mest radikale formen for pessimisme. En nihilisme om mening kan for eksempel innebære at det som ville gjort livet meningsfullt, er noe vi mennesker aldri vil være i stand til å oppnå. I et slikt lys er det mulig å se på Zapffe som en nihilist, siden han hevder at mennesket har en naturlig hang til metafysiske ankre i livet som ikke finnes (Thaddeus, 2021). Zapffe har således også blitt omtalt som nihilist (Haave, 1999) eller på grensen til å være det (Bostad & Hessen, 1999). Det nihilistiske (ad. *nihil*, som betyr intet) i Zapffes åndsverk beror på fraværet av metafysiske ankre i verden. Vi befinner oss i et tomt univers, uten mening, rettferdighet eller noe overordnet formål. Livet er snarere en kosmisk tilfeldighet, et vilkårlig kaos, der lidelse får fri utfoldelse. En total nihilisme vil imidlertid raskt kunne «nihilere» seg selv. For om «intet i verden skulle bety noe», så må det også kunne omfatte selve påstanden om at «intet i verden betyr noe». Zapffe er ingen total nihilist. Imidlertid er Zapffe pessimist i den forstand at han mener menneskelivet – slik han kjenner det – ikke har noen utsikter til forbedring. Tilværelsens nødvendige trekk er uakseptable, gitt menneskenaturen.

Zapffe ser heller ikke ut til å være noen moralsk nihilist. Moralsk nihilisme kan på sin side forstås som at verden er uten noen (faktisk og mulig) form for positiv eller negativ verdi. Moralen må nødvendigvis diktes opp fordi det ikke finnes noen objektiv moral i vår verden. Som nevnt er Zapffe snarere en implisitt proponent for antinatalisme, et syn som beror på at prokreasjon har *negativ verdi*. (Motsatt vil altså *natalisme* være synet at prokreasjon har positiv verdi.) Det finnes altså verdi i Zapffes tankeunivers, nemlig negativ verdi.⁷ Om moralsk nihilisme derimot skulle vise seg å være plausibelt, så vil beveggrunnen for

6. Zapffes pessimisme er original og omfangsrik – og det vil ikke være mulig å yte denne pessimismen tilstrekkelig rettferdighet i denne artikkelen.

7. Med «verdi» mener jeg her et verdibegrep i sin bredeste form – nemlig en «alt-tatt-i-betraktning»-verdi. For mer om verdibegrepet, se f.eks. Schroeder (2021).

antinatalismen kollapse. Jeg støtter meg imidlertid på Ole Martin Moen når han hevder at Zapffe i alle tilfeller er en pessimist som ser på verden som et tragisk sted (Moen, 2021).

Hvilke handlingsalternativer de ulike formene for pessimisme skulle implisere, er ikke gitt på forhånd. Bare de mest radikale formene for pessimisme har noen tydelige implikasjoner. Eksempelvis vil moralsk nihilisme innebære at verden er uten faktisk verdi (*aktualistisk*) eller endog uten mulighet for verdi (*possibilistisk*). Om verdier er det som gir oss grunner til å handle, så vil en slik moralsk nihilisme enten føre til handlingslammelse eller handlingstilfeldighet. En annen form for pessimisme kan i prinsippet innebære at det finnes verdi i verden, men bare negativ verdi. Et slikt syn kan implisere at universet – hvis det hadde vært mulig – burde utslettes. Et tredje pessimistisk syn kan bero på at menneskelivet innehar vesentlig mer negativ enn positiv verdi, hvilket gir et rasjonale for at man bør søke å utslette menneskelivet. Under et slikt syn er det enkelt å forestille seg at det ikke vil være likegyldig hvordan menneskelivet utslettes. Utslettelse av allerede eksisterende individer i form av drap eller selvmord kan likevel være uakseptabelt (e.g. Benatar, 2008). Redusert forventet levealder og annen mer passiv livsforkortelse utgjør mellomalternativer. Det minst invaderende alternativet vil likevel være å forhindre at nye menneskeliv kommer til verden. Det vil være ukontroversielt å hevde at prevensjon og demotivering av ønsket om å få barn vil være langt mindre drastisk enn drap, hvis målet først skulle være en gradvis terminering av menneskeheten. Denne formen for pessimisme, med påfølgende antinatalisme som konklusjon, samsvarer godt med David Benatars syn (Benatar, 2008). Det er også her vi begynner å nærme oss Zapffe.

Zapffes antinatalisme lar seg imidlertid ikke beskrive i en håndvending. Her er likevel et forsøk på å beskrive de mest sentrale delene av Zapffes filosofi som relaterer seg til tragedie og hans implisitte antinatalisme. Zapffe konsentrerer seg ikke om alt levende, men snarere om mennesket. Mennesket har som kjent overskredet en rekke av naturens spilleregler, underlagt seg kloden og utviklet en kultur. Gjennom evolusjonen har mennesket utviklet seg til å bli et selvbevisst vesen, normativt og med en angivelig evne til rasjonalitet.⁸ Vi er dessuten temporale vesener som relaterer oss til egen fortid og forestiller oss en fremtid. Som menneske finner vi hele tiden mangler med verden og setter oss mål å rette på dem. Zapffe vedkjenner at menneskets enorme kognitive utvikling har vært en biologisk triumf. Likefullt fastholder han at den eksistensielle kostnaden ved denne triumfen er tragisk.⁹

Ifølge Zapffe er mennesket et evolusjonært feiltrinn. Dette resonnementet utgjør et velkjent mønster i Zapffes *biosofi*. Gjennom evolusjonen tilpasser levende vesener seg stadig omgivelsene – men noen ganger vokser egenskapene seg for store: Grenen bærer så mange frukter at den brekker av sin egen vekt. Hornene på kjempehjorten vokser seg så store at rasen dør ut. Likeledes er menneskets store hjerne – med alle sine kognitive attributter – et blindspor i evolusjonen. Mennesker har metafysiske interesser bestående av en moralsk verdensorden for rettferdighet og mening. Verst er det for det fremragende mennesket – slike som Zapffe selv – hvor den forvokste hjernen aldri slutter å lete etter ikke-eksisterende grunner, rettferdighet og mening (Zapffe, 2015).

Forsvarsmekanismer

Hvorfor går vi så ikke til grunne av livets tragedie? I *Den sidste Messias* (1933) forklarer Zapffe hvorfor. Vi mennesker er nemlig utrustet med en rekke fundamentale forsvarsmeka-

8. Det er viktig å presisere at Zapffes biosofi først og fremst ikke er darwinistisk, men snarere i stor grad inspirert av Jakob Johann von Uexküll.

9. Zapffes tolkning av Jobs bok er også interessant og verdt å nevne som et eksempel på hans tolkning av det tragiske. For mer om dette temaet viser jeg til Dell og Blix (2022). Takk til en anonym fagfelle som gjorde meg oppmerksom på denne artikkelen.

nismer. Disse forsvarsmekanismene (dvs. *surrogatløsninger*) finnes i fire hovedformer: isolasjon, forankring, distraksjon og sublimering. *Isolasjon* innebærer en systematisk institusjonalisering av alt det vonde og vanskelige i samfunnet. Et eksempel på slik isolasjon er voksne menneskers stadige forsøk på å overbevise sine barn om at «det går bra til slutt». Et annet eksempel er samfunnets håndtering av døden. Døden har blitt flyttet ut av hjemmene våre og inn på institusjonene. Vi begraver de døde under jorden. *Forankring* omhandler de sosiale konstruksjonene vi omgir oss med – herunder jobb, tradisjoner og nasjoner – som bidrar til en illusjon om at verden er et stabilt og forutsigbart sted. Selv om livene våre er fulle av slike sosiale konstruksjoner, så lever vi livet som om det ikke kunne vært på noen annen måte. «Det normale» blir i så måte et viktig eksistensielt anker i livet vårt. *Distraksjon* handler på sin side om hvordan vi fyller opp livene våre til randen av oppgaver – nyttige så vel som unyttige – som igjen sikrer at det aldri blir tid igjen til å konfronteres eksistensielt med livet som sådan. Distraksjon er dermed et velkjent fenomen i vår levetid, med tidsklemme og høyt tempo, hvor travelhet uttrykker sosial kapital. Det er heller ikke til å stikke under stol at den vestlige verden er teleologisk orientert, altså at en rekke av de tingene vi gjør, er instrumentelt verdifulle med hensyn på noe *annet* verdifullt som skal skje i fremtiden.¹⁰ Vår autonomis stadige orientering mot fremtiden bidrar til å beskytte oss mot å konfronteres nakent i nåtiden med vår rene eksistens. En siste forsvarsmekanisme, *sublimering*, handler om at vi tillegger menneskelivets tragedie estetisk verdi. Vi maler bilder av det tragiske som noe vakkert. Endog kan sublimering innbefatte aktive forsøk på å transformere lidelse om til skjønnhet (Moen, 2021; Zapffe, 1933).

Det rasjonelle, normative og selvbevisste livet vi mennesker lever, er altså dypt tragisk ifølge Zapffe.¹¹ Fødselen er tragisk fordi menneskets grunnvilkår er det. Den objektive meningsløsheten og urettferdigheten som rammer mennesker, leder Zapffe til å konkludere: «I denne forsagelse, dette nei til fortsættelsen, ligger menneskeformens ytterste kulturelle mulighet» (Zapffe, 2015, s. 370). Et annet sted legger han til: «Kjend eder selv – vær ufrugtbare og la jorden bli stille efter Eder» (2015, s. 51). Selv om Zapffe selv aldri benyttet termen antinatalisme, er det tydelig dette han implisitt tar til orde for.

Er menneskelig forplanting et moralsk anliggende?

Hvert år fødes det tilnærmet 140 millioner levende barn i verden (Our World in Data, 2022). Hvorfor det? Et første svar er at ønsket om å få barn er drevet av drifter og dypt biologisk forankret i oss. Men mennesket er ikke noe hvilket som helst dyr. De fleste mennesker er personer situert i en kultur. Denne globale frembringelsen av barn kan ikke utelukkende være drevet av drifter. Ei heller drives den trolig av foreldrenes egoisme alene. Frembringelsen av barn har også en etisk side for mange, med en tro på at det vil være et gode å bli født inn i den verdenen vi lever i. Et annet frekvent syn er trolig at frembringelsen av barn er noe som utelukkende angår foreldrenes autonomi, snarere enn et bredere moralsk

10. Man kan selvsagt innvende at all intensjonell handling er teleologisk orientert. Imidlertid finnes det en del menneskelige aktiviteter som krever tilstedeværelse og som har en autotelisk karakter. Det kan eksempelvis være omgang med estetikk, meditasjon, sensuelle aktiviteter og lek.

11. I prinsippet trenger ikke mennesket å være det eneste levende vesenet som er rasjonelt, normativt og selvbevisst. Dessuten finnes det mennesker som ikke har fått aktualisert slike egenskaper ennå (f.eks. fostre og nyfødte), og endog noen som aldri vil få dem aktualisert (f.eks. nyfødte med anencefali). «Personer» ville følgelig ha vært en mer presis betegnelse på levende vesener som er rasjonelle, normative og selvbevisste. Av de levende vesener som vi vet om, er mennesket likevel det som mest systematisk besitter disse egenskapene. Og siden Zapffe bruker termen «mennesker» i sitt åndsverk, så blir «mennesket» snarere enn «person» også benyttet i denne artikkelen.

univers (nøytralisme). I sine arbeider stiller Zapffe seg skeptisk til disse to synene (natalisme og nøytralisme) og konkluderer altså med det motsatte (antinatalisme).

Tradisjonelt har som nevnt etikken, slik vi kjenner den, vært utviklet for eksisterende individer, nærmere bestemt mennesker (og bare til dels for dyr). Den etikken som knytter seg til frembringelsen av nye individer, er derimot langt mindre utviklet. *Populasjonsetikken* er det teoretiske studiet av de etiske utfordringene som oppstår når handlingsalternativene våre påvirker *hvem* og *hvor mange* mennesker som skapes. I så måte er både fertilitetspolitikk og klimapolitikk populasjonsetiske anliggender. På samme vis vil antinatalisme – altså det å legge til grunn at prokreasjon har en negativ verdi – være et populasjonsetisk anliggende.

Selv om antinatalisme har lengre filosofiske røtter¹² med både Schopenhauer (Schopenhauer, 1969) og Zapffe (Zapffe, 1933, 2015), så inntar ikke populasjonsetikken den filosofiske arenaen på alvor før i 1984 med Derek Parfit (Parfit, 1984). En etikk som omhandler hvem og hvor mange vi bør være i fremtiden, samt hvilke moralske forpliktelser (om noen) vi har overfor fremtidige individer, er presserende av mange grunner. Klimakrisen er en av dem. Vi blir som nevnt stadig flere mennesker på denne kloden (Our World in Data, 2022). En ytterligere befolkningsøkning vil kunne gjøre det vanskeligere å nå klimamålene. Dette har også fremskapt en retorikk hvor enkelte hevder at de ønsker å avstå fra å få barn: enten fordi de frykter at klimakrisen vil medføre dårligere levekår i fremtiden, eller fordi det å få barn simpelthen bidrar til å forverre klimaavtrykket.

Teknologien har også brakt prokreasjon inn på etikkens arena. Fra tidligere å være den eneste veien til nye menneskeliv, er coitus nå bare en av flerfoldige måter å lage barn på. Identifisering av sædceller og eggceller, kryopreservering av embryoer – kombinert med *in vitro*-fertilisering (IVF) – stiller oss overfor valg om hvilke liv vi bør frembringe, og hvilke vi bør avstå fra å frembringe (DeGrazia, 2015).¹³ Heri finner vi diskusjoner om hvorvidt positive eller negative egenskaper skal kunne begrunne eksistens og ikke-eksistens. Når etikken møter fertiliseringsteknologien, kan det lede til antinatalisme for noen potensielle individer og natalisme for andre. I sum kan vi si at både global bærekraft og fertiliseringsteknologien fører frembringelsen av nye individer inn på etikkens arena.

De siste tiårenes utvikling av populasjonsetikk har tydeliggjort hvordan prokreasjon ikke lenger kan fritas etikkens spilleregler. Heri ligger også utfordringen med *ikke-identitets*-problemet: som forenklet formulert dreier seg om at mange av våre handlinger i dag ikke bare vil påvirke livskvaliteten til fremtidige individer, men også hvem (i.e., personlig identitet) og hvor mange som vil eksistere i den fremtiden (Boonin, 2008; Roberts, 2021). Eksempelvis vil tiltakene vi gjør for klimaet i dag, kunne påvirke både hvor mange og hvilke mennesker som kan eksistere i fremtiden.

De beskrevne utfordringene ovenfor bør tale for seg. Foreldreautonomi fritar oss ikke fra de moralske utfordringene som hefter med frembringelsen av et godt eller et dårlig liv. Bevisbyrden bør snarere ligge på den som mener at den menneskelige forplantningen fortsatt må holdes utenfor moralfeltet.

Mening og meningsløshet

Historisk er det et stykke mellom hver gang noen ytrer et antinatalistisk synspunkt. Mindre kjente historiske skikkelser har riktignok argumentert for at fødsel bare leder til død, eller

12. Flere religioner, som for eksempel kristendommen og jødedommen, har selvsagt vurdert prokreasjon moralsk fra langt tilbake i historien. Til tross for dette, er populasjonsetikken som fagfelt relativt ny.

13. En ytterligere fremtids-problemstilling omfatter reprogrammering av kunstige gameter slik at de kan fungere som spermatoider og oocytter (Smajdor, 2019).

at fraværet av coitus og den gradvise bortgangen av menneskeheten vil være den ultimate formen for renhet. Det blir også hevdet at Schopenhauer må ha støttet en mild form for antinatalisme, hvor han tillå det å begynne å eksistere en negativ verdi, uten å argumentere sterkt for at vi burde avstå fra prokreasjon (e.g., Morioka, 2021 a, b). I kontemporær filosofi finner vi få antinatalister, og David Benatar må regnes som den mest sentrale proponenten (Benatar, 2008).

Antinatalisme kan forstås som ethvert syn som tillegger *prokreasjon* (altså det å bringe et nytt individ til verden) en negativ verdi. Fra prokreasjonens negative verdi er det vanlig å utlede at det vil være moralsk galt å få barn. Sistnevnte er likevel et strengere syn, for selv om prokreasjon skulle tillegges en negativ verdi, så innebærer ikke det automatisk at vi bør avstå fra prokreasjon. *Antinatalisme* kan også defineres noe strengere, som at det er moralsk galt å bringe nye individer til verden. Tilsvarende skal vi forstå *natalisme* som synet om at vi bør bringe nye individer til verden. Det siste synet kan vi kalle for *nøytralisme* – altså at det å bringe et nytt individ til verden enten er moralsk nøytralt¹⁴ eller noe som ikke angår moralen, og at prokreasjon dermed ikke er noe som er av moralsk betydning.¹⁵ Til sist er det verdt å presisere at selv om natalisme rent etymologisk viser til fødselen, så er det «begynnelsen av vår eksistens»¹⁶ vi er interesserte i her. Under denne forståelsen var Zapffe implisitt en antinatalist, selv om han selv trolig aldri benyttet denne termen.

I prinsippet er dette et stor mulighetsrom som kan lede til antinatalisme. Herunder er det naturlig å ta utgangspunkt i antinatalismens mulige ulike komponenter. Disse består av begynnelse av eksistens, personlig verdi, iboende verdi, instrumentell verdi, lidelse, mening og hvordan vi forholder oss til disse størrelsene. Vi kan dessuten forestille oss antinatalisme i både subjektive og objektive former, hvorav den subjektive formen handler om at et rasjonelt individ kommer frem til et gjentagende ønske om at «livet ikke er verdt å leve», mens en mer objektiv form kan handle om at livet som sådan er objektivt meningsløst.

Velferd

La oss først se på antinatalisme i form av velferd. Enkelt sagt handler velferd om alt det som er godt eller dårlig for oss. I kontemporær filosofi er det store diskusjoner om hva som konstituerer iboende velferd (eng. *intrinsic well-being*). Avhengig av hvordan man svarer på dette spørsmålet, blir man gjerne plassert i en av disse tre kategoriene: *hedonisme* (bare nytelse og smerte er iboende), *preferanseteori* (bare (manglende) tilfredsstillelse av preferanser er iboende verdifullt) og *objektiv liste-teori* (at det finnes flere egenskaper på en liste

14. «Moralsk nøytralt» er et utfordrende begrep som vanskelig lar seg definere. Moralsk nøytralt kan eksempelvis være noe som verken er forbudt eller påbudt, og endog at det verken finnes positive eller negative plikter til å lage barn (det er noe i nærheten av denne definisjonen jeg bruker for moralsk nøytralt). Eventuelt kan moralsk nøytralt vise til *adialora* – altså ting som verken er gode eller dårligere, men som er tillatt (takke til en anonym fagfelle for dette poenget).

15. Om såkalt nøytralisme skulle være det korrekte synet, så vil mye av beveggrunnen for populasjonsetikken (altså hvem og hvor mange vi bør være i fremtiden) bortfalle.

16. Fødsel er en upresis betegnelse på begynnelsen av vår eksistens av flere grunner. For det første kan fostre overleve fødselen i alt fra 22. til 42. svangerskapsuke, slik at det kan være et stort spenn i utviklingsstadium for ulike nyfødte. For det andre forekommer dødfødsler. For det tredje er det ikke sikkert at vaginal fødsel eller keisersnitt vil være nødvendig for tilblivelse av menneskeliv i fremtiden, ettersom vi trolig vil kunne se fremvekst og bruk av kunstig livmor (i.e., *ex utero* svangerskap). Det siste – og viktigste – poenget er likevel at det bare er noen få filosofiske teorier som støtter at fødselen som sådan gir personlig identitet. Når i fosterlivet eller etter fødselen du og jeg begynte å eksistere, skal vi ikke ta stilling til her. Dette er et spørsmål om personlig ontologi som vi skal holde åpent, og det vil ikke være noe i vår diskusjon som står og faller direkte på dette spørsmålet. Det relevante er at vi erkjenner at det finnes et utviklingsstadium hvor vi begynte å eksistere. Jeg skal derfor tale om begynnelsen av vår eksistens og bruke begrepet prokreasjon om det å bringe nye individer til verden.

som er iboende, herunder eksempelvis kunnskap, vennskap osv.). I denne teoritripletten er det grunn til å stille spørsmål ved om ikke objektiv liste-teorier gir dårlig støtte til livets tragedie – dette siden objektiv liste-teorier ikke åpner opp for tilstrekkelig mengde med «negativ verdi». Det tales i liten grad om uvitenhet og uvennskap som iboende onder. Riktignok kan vi tale om uvitenhet, men det er gjerne ekstrinsisk forstått som fraværet av viten. Uvennskap er imidlertid noe mer enn fraværet av vennskap. Begrunnelsesbyrden ligger likevel på den som måtte hevde at objektiv listeteori åpner for at det de facto, eller potensielt, finnes mer negativt enn positivt i verden.

Innenfor hedonisme og preferanseteori kan det være enklere å få øye på livets tragedie. For eksempel vil det kanskje være mulig å hevde at utilfredsstilte preferanser er iboende negativt, selv om tilfredsstilte preferanser ikke er iboende positivt. Et slikt syn vil kunne åpne for at livet er iboende tragisk. For hedonisme er det mulig å fastholde at smerte kan være et iboende onde uten at nytelse trenger å være iboende godt. Med enkel matematikk kan vi dermed se at livsregnskapet går i negativ favør, og at livets øvrige mulige iboende verdier vanskelig skulle kunne veie opp for denne negative summen av livets innhold. Hvis verden simpelthen er slik at det bare finnes negativ velferd, eller at det i alle tilfeller finnes mer negativ enn positiv velferd i verden, så vil livsinnholdet som sådan være i ufordel. Et neste steg blir da å se på hvordan vi bør forholde oss til denne velferden.

Utilitarismen tar eksempelvis vanligvis et positivt utgangspunkt – hvor vår etiske fordring handler om maksimering av goder i verden – men negativ utilitarisme har også vært utforsket. Sistnevnte syn innebærer en form for konsekvensialisme hvor forpliktelsen til å minimere lidelse er sterkere enn forpliktelsen til å maksimere goder.¹⁷ Den mest effektive måten å redusere lidelse på vil være å forhindre frembringelsen av nye mennesker til verden (antinatalisme), mens en mer bestialsk tilnærming vil handle om å påføre menneskeheten «varmedøden» og på den måten få all mulig lidelse til å opphøre én gang for alle.

Zapffe og det meningsløse

En viktig grunn til at Zapffe ender opp i antinatalismen, ser ikke ut til å handle så mye om negativ velferd. Det er snarere livets fravær av objektiv mening og rettferdighet.¹⁸ I det videre skal jeg sette søkelys på mening, både fordi mening synes å spille en særlig implisitt rolle i Zapffes filosofi, men også fordi beveggrunnen for rettferdighet og urettferdighet allerede er utførlig behandlet i andre akademiske arbeider.¹⁹ Zapffe erkjenner at mennesket søker slik mening – forstått som en moralsk verdensorden – og at livets tragedie består i den gjentatte erkjennelsen av at denne moralske verdensordenen ikke oppfylles.

17. R. Ninian Smart var både opphavspersonen til *negativ utilitarisme* og til innvendingen om at den negative utilitarismen impliserer at menneskeheten bør termineres (Smart, 1958). En rekke evaluative morbiditets- og mortalitets-mål (eng. *measures*) i epidemiologien peker videre på utelukkende negative verdier. Eksempler på dette er DALY-er, PYLL-er og YLL-er etc. Eksempelvis måles sykdomsbyrde i Den globale sykdomsbyrdestudien i DALY-er. Sykdom og død genererer sykdomsbyrde (DALY-er). DALY-er er konstruert slik at den alltid er noe vi bør unngå (Murray, 1996). Den beste måten å unngå sykdomsbyrde på er simpelthen at vi gradvis blir færre mennesker, hvilket vil kunne tas til inntekt som et argument for antinatalisme. Til et slikt argument kan vi imidlertid replisere at det ikke finnes noe inherent i epidemiologiske mål som måler negativ eller positiv verdi som automatisk tilsier at denne verdien må minimeres (DALY) eller maksimeres (f.eks. for QALY-er).

18. I Moen (2021) tas det til orde for at lidelse (dvs. eng. *suffering*) er den sentrale faktoren i Zapffes begrunnelse for antinatalisme. Moen ser ut til å legge an et svært bredt lidelsesbegrep. I denne artikkelen tar jeg imidlertid til orde for at fraværet av objektiv mening og rettferdighet er det sentrale i Zapffes beskrivelse av livets tragedie.

19. Et helt fagfelt – nemlig metaetikk – er blant annet dedikert til om det finnes et objektivt grunnlag for moralen eller ei. Igjen vil det være verdt å spørre seg om objektiv urettferdighet vil være mulig uten samtidig objektiv rettferdighet. En annen posisjon som Zapffe vil kunne søke støtte i er i moralsk error-teori – ala John Mackie – men også i slik teori vil gjerne grunnlaget for objektiv urettferdighet bortfalle.

I sine filosofiske arbeider²⁰ ser Zapffe altså ut til å implisitt legge til grunn at mening har stor verdi.²¹ Et intellektuelt redelig menneske vil lete etter mening, men være dømt til ikke å finne det, og derigjennom oppnå sin eksistensielle undergang. Ideen om at mening er av stor verdi, deler Zapffe med mange både før og etter seg. Mening er det som skal gi oss et intellektuelt anker i livet, og som sådan kan gjøre livet verdt å leve. Selv om Zapffe ikke formulerer dette selv, så vil det være naturlig å legge til grunn at om livet faktisk hadde hatt de metafysiske fikseringspunktene som Zapffe viser til, så ville det ha medført en natalisme snarere enn en antinatalisme. Det springende punktet for Zapffe er dermed om det finnes noen ytre fikseringspunkter i livet og derigjennom en objektiv mening.

Subjektiv, intersubjektiv og objektiv mening

Det finnes ulike former for mening. Et kjent utgangspunkt er Arne Næss sitt svar til Zapffe. Der Zapffe taler om *meningen med livet*, ønsker nemlig Næss å forflytte diskusjonen over til *meningen i livet*. For selv om det ikke skulle finnes en overordnet og metafysisk mening med livet, så kan vi – i kraft av vår autonomi – skape mening *i livet*. På denne måten stiller altså Næss seg undrende til hvorvidt mennesket skulle trenge en overordnet objektiv mening med livet overhode. Det er vanskelig å benekte menneskers evne til å skape mening i livet. Slik mening i livet trenger intet ytre fikseringspunkt og vil være tilstrekkelig til å konkludere med natalisme snarere enn antinatalisme. Forenklet sagt: Zapffe sier at det ikke finnes noen overordnet mening med livet, hvilket han tar til inntekt for å være en dyp tragedie, og Næss repliserer, hva så? (Vinje, 2017).²²

For å bruke en annen taksonomi, så kan *meningen i livet* svare til både *subjektiv mening* (de meningsopplevelser vi selv skaper)²³ og *intersubjektiv mening* (de meningsopplevelser mennesker skaper i fellesskap og over tid). Under en slik kategorisering vil *meningen med livet* svare til *objektiv mening*. Dette gir opphavet til følgende tredeling: *subjektiv, intersubjektiv og objektiv mening*.²⁴ Zapffe er påfallende lite interessert i subjektiv (og intersubjektiv) mening – dette til tross for at disse meningsstørrelsene er de eneste vi vet eksisterer som fenomener i verden.²⁵ Derimot er Zapffe opptatt av noe han er temmelig sikker på ikke eksisterer, nemlig objektiv mening. Næss' forslag om å forflytte debatten fra *meningen med livet* til *meningen i livet*, er således konstruktivt. Likevel er bidraget også bare nettopp det, konstruktivt. Selv om oppmerksomheten flyttes fra X til Y (mening i livet), så løses ikke X (livets overordnede mening).

Det er påfallende at mange av dem som er opptatt av mening, ofte lar meningsløsheten forbli uuttalt. En teori om menneskets behov for overordnet mening kan raskt bli altoppslukende og endog anta at denne meningens fravær innebærer at «livet som sådan ikke er verdt å leve». Historien har fostret mange eksempler på dette. Albert Camus får dette frem på en elegant måte når han i *Myten om Sisyfos* innleder slik «Det finnes bare ett virkelig filosofisk

20. Med «Zapffes filosofiske arbeider» menes i særdeleshet verkene *Den sidste Messias* (1933) og *Om det tragiske* (1941).

21. Jeg har ikke funnet at Zapffe eksplisitt sier at mening er av stor verd i sine filosofiske verker. Likevel vil jeg fastholde en tolkning av Zapffe hvor han fortolker mening og samtidig indirekte antar at mennesket har en naturlig søken etter mening.

22. Se ellers Vinje (2017) for mer om autoteliske og heteroteliske meningsaspekt.

23. Innenfor psykologien finnes det utførlig litteratur om *subjektiv mening* og hva som konstituerer meningsopplevelsen hos mennesker. Sentrale artikler innenfor dette feltet er eksempelvis: Costin og Vignoles (2020), Crumbaugh og Maholick (1964), George og Park (2017), Schnell, Gerstner og Krampe (2018), Steger mfl. (2006), Stillman mfl. (2009) og Sørensen mfl. (2019).

24. Denne taksonomien er utviklet av Malkomsen og meg og fremgår i artikkelen Malkomsen og Solberg (2021).

25. Jeg snakker her om meningsopplevelsen som fenomen. Dermed er jeg ikke forpliktet til subjektivism eller anti-realisme om mening.

problem: det er selvmordet. Å avgjøre om livet er verdt eller ikke verdt å leve, det er å svare på filosofiens fundamentale spørsmål. Alt annet er en lek» (Camus, 2005). Her hjemme i Norge har Einar Duenger Bøhn tatt til orde for at det rasjonelle, normative og selvbevisste livet kanskje ikke er verdt å leve om det ikke skulle finnes noen overordnet objektiv mening med dette livet (Bøhn, 2019).

Meningsløshet

Mange mennesker har en sterk eksistensiell frykt for det meningsløse, og tilsynelatende kan redselen for det meningsløse alene motivere en grunnleggende søken etter mening. Tatt i betraktning i hvor stor grad mange mennesker frykter det meningsløse, så er det også påfallende at «det meningsløse» nærmest unndrar seg noen god definisjon. Mangelen på omtale av det meningsløse er nærmest paradoksal.

Av ordbokdefinisjoner på meningsløshet (eng. *meaningless*) finner vi «having no meaning» and «lacking any significance».²⁶ Definisjonen «having no meaning» vil imidlertid raskt komme til kort, ettersom vi enkelt kan forestille oss en rekke ting i verden som ikke «have meaning», uten at vi dermed bør tenke at disse gjenstandene skulle være meningsløse. En stein er neppe meningsløs bare fordi den «has no meaning». Det samme gjelder alt fra atomer til stjernestøv. Slik sett er kanskje «lacking any significance» en mer interessant definisjon. Det springende punktet i denne sistnevnte definisjonen er hvordan vi bør forstå signifikans. Signifikans kan bety «det som er verdt vår oppmerksomhet». Hvis noe da er uten signifikans, må det tilsvarende bety at «det ikke er verdt vår oppmerksomhet». Det er høyst usikkert om dette vil være en god definisjon på det meningsløse. Riktignok kan vi argumentere for at alt er meningsløst i vår verden, slik at «ingenting er verdt vår oppmerksomhet». Dette kan avtegne en nokså dystopisk verden. Samtidig vil ikke dette være tilstrekkelig for å gi livet som sådan en negativ totalverdi, som derigjennom fører til antinatalisme. Blant filosofene som har befattet seg med objektiv meningsløshet, herunder kapasiteter som Schopenhauer, Nietzsche, Camus og Zapffe selv, er det dessuten ikke gjengs praksis å hevde at objektiv meningsløshet – hvis noe slikt skulle finnes – ikke skulle være verdt noen form for oppmerksomhet. I en mer vitenskapelig forståelse av signifikans blir det heller et spørsmål om signifikans for hva? Taler vi her om moralsk insignifikans? Eller om ontologisk insignifikans? Slik sett er kanskje følgende definisjon av meningsløshet marginalt bedre, nemlig «without any purpose or reason and therefore not worth doing or having». Ved nærmere ettersyn vil imidlertid også en slik definisjon kunne være sårbar for samme kritikk.

Det meningsløse kan også oppfattes som de destruerende eller ødeleggende kreftene som kan ramme livet eller simpelthen en tilbakegang av noe vi tenker kan ha fremgang (Zapffe, 2015). På det trivielle planet kan vi tale om at jobben er meningsløs. Dette kan innebære at jobben vekker en aversjon i oss, eller endog en oppfatning av at arbeidet vi utfører, ikke gjør tingenes tilstand noe bedre. Sisyfosarbeidet er slik sett et viktig symbol på den meningsløse virksomheten et menneske kan befatte seg med (Bøhn, 2019). Noen felles trekk vi da kan ekstrahere ut av dette, er fornemmelsen av å «ikke passe inn» og at det arbeidet vi utfører, ikke gjør noe bedre på en vesentlig måte. På denne måten kan altså fraværet av tilhørighet eller forbedring vekke en fornemmelse av det meningsløse. Sistnevnte kan gjerne oversettes til «fraværet av verdiskapelse» når dette er ønskelig.

Et annet frekvent fenomen som fremkaller fornemmelsen av det meningsløse, er ødeleggelse. Utgangspunktet her er at noe har verdi, og at ødeleggelsen senker denne verdien. Når

26. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/meaninglessness#other-words>

denne verdien synker, oppleves dette meningsløst. Krigens grufullheter er et klassisk eksempel. For mennesker rapporterer stadig at «krigen ikke fører noe godt med seg», men snarere bare «uhumskheter og ødeleggelse» (Zapffe, 2015).

Med negasjonen som utgangspunkt kan vi enkelt se at både subjektiv mening (dvs. meningsopplevelsen) og intersubjektiv mening kan negere ut henholdsvis subjektiv og intersubjektiv meningsløshet. Det er altså vanskelig, og heller ingen gode grunner til, å benekte at subjektiv og intersubjektiv meningsløshet eksisterer. Det er heller ingen som betviler dette. Når Næss taler om meningen i livet, så er det nettopp for å bringe meningsdebatten tilbake til subjektiv og intersubjektiv mening.

Zapffe derimot, med sine fiksasjonspunkter, synes å legge til grunn at det mennesket søker etter, er objektiv mening. Objektiv mening bør her forstås som at denne meningen er uavhengig av oss subjekter.²⁷ Der subjektiv og intersubjektiv mening vil kunne opphøre om alle rasjonelle vesener i verden skulle lide «varmedøden» (dvs. dø ut alle samtidig og i samme sekund), så vil objektiv mening kunne bestå. Objektiv mening er altså ikke noe vi «finner opp», men snarere noe vi kan «oppdage». Objektiv mening er noe der ute i verden, derav fiksasjonspunkter. Det er slik objektiv mening Zapffe synes å søke. Det ligger i menneskets natur å søke slik objektiv mening (vil Zapffe hevde), og det er vårt lodd i livet at vi er dømt til stadig å ikke finne det vi leter etter, fordi det vi leter etter (altså objektiv mening), ikke finnes. Det er her den objektive meningsløsheten trer frem i sin fulle prakt. Og hvis livet skulle vise seg å være objektivt meningsløst i så måte, så kan det implisere et liv som «ikke er verdt å leve» (sterkt utsagn), eller i alle fall gi oss vesentlige grunner til ikke å bringe nye individer inn i en verden for å kjempe samme umulige meningskamp (svakt utsagn).

Objektiv meningsløshet

Om vi godtar at objektiv meningsløshet skulle være negasjonen av objektiv mening, så vil vi også måtte godta at dersom det eksisterer objektiv meningsløshet, så må det eksistere objektiv mening.²⁸ En verden som inneholder både objektiv mening og objektiv meningsløshet, vil i utgangspunktet kunne legge beveggrunnen for menneskeliv som er verdt å leve. En verden som bare inneholder objektiv mening, vil selvsagt også være verdt å leve. Likeledes vil en verden hvor det verken eksisterer objektiv mening eller meningsløshet, kunne være verdt å leve i (i alle fall betinget av noe annet positivt enn mening). Det er altså det siste konseptuelle alternativet, nemlig at objektiv meningsløshet finnes selv om objektiv mening ikke gjør det, som trer frem som Zapffes syn, derav tragediens fødsel (se Tabell 1 for en oversikt over de ulike alternativene for objektiv mening).

27. Nærmere bestemt, uavhengighet fra meningsskapende subjektive tilstander.

28. Vi kan selvsagt teste samme påstand for rettferdighet. Kan det finnes objektiv u-rettferdighet uten noen form for rettferdighet? Begrunnelsesbyrden vil raskt falle på den som taler om objektiv u-rettferdighet som et selvstendig fenomen. Menneskets behov for en rettferdig verdensorden står riktignok sentralt i Zapffes filosofi. Jeg har imidlertid valgt å ikke komme nærmere inn i dette her, ettersom moralens grunnlag er omtalt langt mer utførlig i metaetikken. Fraværet av et objektivt moralsk grunnlag er dessuten langt grundigere omtalt i kontemporær error-teori (f.eks. John Mackie) enn det er i Zapffes filosofi.

Tabell 1. Objektiv mening og meningsløshet

	Eksisterer	Eksisterer ikke
Objektiv mening	Objektiv mening eksisterer	Objektiv mening eksisterer ikke
Objektiv meningsløshet	Objektiv meningsløshet eksisterer	Objektiv meningsløshet eksisterer ikke

Tabell 1. I denne tabellen ser vi de mulige forholdene mellom objektiv mening og objektiv meningsløshet.

Det er vanskelig å betvile at synet «objektiv mening eksisterer ikke, og objektiv meningsløshet eksisterer» er en konseptuell mulighet. Spørsmålet er snarere hvilket konsept om meningsløshet vi trenger for at dette synet skal være realistisk.

Ved flere eksempler viser Sartre elegant hvor stor rolle negasjonen spiller i vår bevissthet (Sartre, 2015). Vi finner aktive fravær omkring oss hele tiden. For alle de tingene som spiller en rolle i livene våre, enten det er tale om gjenstander, mennesker eller ideer, så finnes også deres mulige fravær. Dette kan anta eksistensielle former, slik som sorgen over tapet av bestemor, til noe så banalt som å «mangle» melk i kjøleskapet. Det ligger til oss mennesker at vi hele tiden finner slike mangler med verden.

Til dette er det maktpåliggende å komme tilbake til hvilke negasjoner vi vanligvis praktiserer i livet. Den sorg som vi mennesker opplever, tilkommer gjerne når vi har «mistet noen vi er glade i». Når en kjent og kjær person dør, så får denne personen et «aktivt fravær» i vår bevissthet. Vi ser fraværet av personen i mange sammenhenger. Andre tapsopplevelser kan også fremme sorg, som tapt helse eller tapt anseelse, men også i disse situasjonene ligger det en ide om at «det vi en gang hadde, men som vi ikke lenger har» gir opphav til negasjoner. Vi kan gjerne kalle denne kategorien for negasjoner – «noe har eksistert, men er nå tapt». Selv om sorgen og tapsopplevelsen er subjektivt fundert, hefter det noe objektivt med det tapte objektet. Sagt på en annen måte: Sorgen og tapsopplevelsen over den avdøde bestemoren, tilhører subjektet, men det faktum at bestemor en gang eksisterte i fortiden, og at hun mistet livet på en bestemt dato, er objektivt. Denne typen negasjon er altså retrospektiv – negasjonen innebærer innhenting av informasjon fra fortiden om noe som har eksistert.

En annen kategori negasjoner er de manglene vi finner i omgivelsene våre. Noen av disse negasjonene kan være nokså hverdagslige, og slik sett er denne negasjonsformen hyppig brukt. I kjøleskapet kan det «mangle melk». I skuffen kan det «mangle tilstrekkelig med gafler til selskapet på fredag». I stua kan det «mangle en komfortabel sofa». På jobben kan man «mangle en bestemt kompetanse». Vi mennesker bruker vår autonomi, og derigjennom våre ønsker og preferanser, til å (opp)finne slike mangler hele tiden. Felles for denne typen negasjoner er at de er prospektive – vi finner en mangel ved verden og setter oss mål om å utbedre den.

Det finnes også en tredje kategori av negasjoner. De to førstnevnte kategoriene handler altså om ting eller gjenstander som har eksistert (retrospektivt), eller som vil kunne eksistere (prospektivt) (eller som eksisterer, men som vi ønsker befinner seg på et annet sted enn det de gjør) – retrospektivt og prospektivt. Denne tredje kategorien handler om ideer og fiksjoner. Et barn kan kjenne glede over «å tro på julenissen», men samtidig kjenne sorg når det viser seg at «julenissen er en fiksjon». I et slikt tilfelle har julenissen – til tross for at vedkommende er en fiksjon – spilt en viktig rolle i barnets liv. På dette punktet kan det være nyttig å minne om Nietzsche. Nietzsche frykter at «guds død» skal bringe menneskeheten ut i en forferdelig nihilisme. Nihilismen oppstår i overgangen fra «noe» til «ingenting».

Guds død vil implisere et «aktivt fravær av gud», og det å leve i et slikt aktivt fravær kan være en belastning. Guds aktive fravær er noe ganske annet enn om gud aldri var en mulighet (passivt fravær). Det ligger mulige «overmenneskeegenskaper» i det å komme seg ut av gudsnegasjonen, samt en rekke andre metafysiske negasjoner som måtte følge av den. De overmenneskeegenskaper som Nietzsche sikter mot, handler om å overskride gudsnegasjonen. Snarere enn kontinuerlig å «sørge over tapet av gud» skal man forsøke å forholde seg til «guds død» som om denne guden aldri noensinne var en mulighet.

Objektiv meningsløshet synes å ligne på denne tredje kategorien av negasjoner. Hvis så er tilfelle, oppstår det flere paradokser. For om meningsløshet er negasjonen av mening, og bare det, så vil mening være en nødvendig (men ikke nødvendigvis tilstrekkelig) betingelse for meningsløshet. Derimot er det få som hevder at meningsløshet skulle være en nødvendig eller tilstrekkelig betingelse for mening. Dette gir oss følgende muligheter: i.) objektiv mening eksisterer *uten* samtidig objektiv meningsløshet. Eller ii.) objektiv mening *sameksisterer* med objektiv meningsløshet. Sistnevnte vil da være negasjonen av førstnevnte. iii.) At objektiv meningsløshet skulle eksistere uten samtidig objektiv mening er det imidlertid sterke grunner til å betvile – i alle fall så lenge meningsløshet er negasjonen av mening. I et analytisk rammeverk kan vi da påstå at mening behandles som noe intrinsisk (noe i seg selv), mens meningsløshet behandles som noe ekstrinsisk (noe utenfor seg selv). Man kan riktignok savne en fiksjon, men et aktivt fravær av en fiksjon (eksempelvis en «enhjørning») bør ikke kunne tillegges samme betydning som fraværet av noe faktisk (som en avdød bestemor).

Objektiv mening kan gi oss grunner til å handle, gi oss en rolle, et formål og en plass i verden. Fraværet av slik objektiv mening er ikke vanskelig å forestille seg. Det er langt fra sikkert at vi mennesker har noe overordnet formål her i verden. Det er også høyst usikkert om det finnes objektiv mening med livet og menneskelivet mer spesifikt. Slik kan vi se at «fraværet av objektiv mening» kan gi opphav til to ulike konklusjoner, hvorav den ene er problemfri, og den andre innebærer fødselens tragedie.²⁹ Det er imidlertid grunn til å tillegge en vesentlig større bevisbyrde på dem som taler om objektiv meningsløshet, hva dette skulle bety og hva som er beveggrunnen for dets eksistens. Som vi har sett, er det sterke grunner til å stille seg tvilende til et konsept om objektiv meningsløshet.

Ikke-eksistensparadokset

Zapffes antinatalisme står videre overfor et annet problem. En lite omtalt side med antinatalisme er nemlig dens forbindelse til døden. Lukrets lærte oss at livet er omsluttet av ikke-eksistens på begge sider. På denne måten henger begynnelsen (prokreasjon) og slutten (død) uløselig sammen. Antinatalismens moralske dom over overgangen fra prenatal ikke-eksistens til eksistens vil – qua Lukrets symmetriargument – få implikasjoner for hva vi bør tenke om døden (dvs. overgangen fra eksistens til posthum ikke-eksistens).

Denne symmetri-utfordringen finner gjenklang blant flere moderne filosofer. Det sies at noe av det siste Derek Parfit forsøkte å gjøre før han døde, var å videreutvikle tanker om for-

29. *Meningsseksepsjonalisme* er muligens en treffende betegnelse på Zapffes forhold til mening og meningsløshet. For som vi har sett, forutsetter Zapffe flere grunnleggende premisser når antinatalismen blir konklusjonen. Det ene er at objektiv mening er menneskets *raison d'être*. Det andre er at objektiv meningsløshet kan eksistere selv om objektiv mening ikke gjør det. Det tredje er at objektiv meningsløshet overskygger alt som eventuelt skulle ha positiv verdi i verden (herunder velferd, iboende verdi, relasjonell verdi, estetisk verdi), samt andre former for mening (slik som subjektiv og intersubjektiv mening) – og videre at objektiv meningsløshet gir oss grunner til å foretrekke ikke-eksistens fremfor eksistens.

bindelsen mellom prenatal og posthum ikke-eksistens.³⁰ Jeff McMahan har vært en av få filosofer som har forsøkt å videreutvikle denne forbindelsen (McMahan, 2002, 2013, 2019).

Antinatalisme dreier seg om at overgangen fra prenatal eksistens til eksistens har negativ verdi. Har dette synet så noen implikasjoner for overgangen fra eksistens til posthum ikke-eksistens? Lukrets åpnet for at det kan være mulig å trekke analogiske slutninger mellom prenatal og posthum ikke-eksistens (Lukrets, 1978). Konseptuelt står vi dermed overfor følgende $2 \times 2 = 4$ -scenario: Første mulighet er at selv om prenatal ikke-eksistens ikke er negativt, så kan posthum ikke-eksistens være det. Andre mulighet er at både prenatal og posthum ikke-eksistens er negativt. Tredje mulighet er at verken prenatal eller posthum ikke-eksistens er negativt. Og en fjerde mulighet er at prenatal ikke-eksistens er negativt selv om posthum ikke-eksistens ikke er det. Vi skal ikke ta stilling til antinatalismens betydning for alle de fire konseptuelle mulighetene her. Poenget er snarere at lærdommene fra Lukrets åpner opp for å tenke analogisk (og disanalogisk) mellom etikken om den menneskelige forplantningen og etikken omkring døden.

I antinatalismen legger man til grunn at overgangen fra prenatal ikke-eksistens til eksistens har negativ verdi. Det å komme til eksistens er altså noe negativt. For refleksjoner om døden som et onde har det som regel vært motsatt, altså at siden det å eksistere har verdi, og siden døden innebærer slutten på vår eksistens, så er døden negativ. Majoritetssynet innen analytisk filosofi fra 1970-tallet og frem til nå, har vært at døden er negativ i kraft av hva den fratar oss (jf. Tapsteorien). Døden er et kontrafaktisk onde hvor vi påføres en tapt fremtid. Ifølge denne Tapsteorien så vil døden være et onde så lenge den tapte fremtiden døden påfører oss ville inneholdt mer positivt enn negativt. Og motsatt kan døden være positiv for oss om den tapte fremtiden (kontrafaktisk) ville innehatt mer negativt enn positivt.³¹

Så lenge livet består av flere goder enn onder, så vil tapet av livet være et onde. Enkelte antinatalister vil imidlertid kunne hevde at livet består av mer negativt enn positivt. Følgelig bør også døden være et gode. Siden døden vil ramme oss alle, så vil døden tilføre en rekke goder på samfunnsnivå. Antinatalisten kan dermed ikke uten videre peke på døden som et onde i livet, for om hun gjør det, så peker hun samtidig på at livet har verdi. Døden er et onde fordi livet har verdi. Hvis livet har negativ verdi, så er døden et gode. Flere av dem som peker på at livet har negativ verdi, peker på døden som et onde – hvilket må kunne sies å være paradoksalt.³²

Snarere bør vi snu om på det hele. Dødens tragedie er ikke et argument for det tragiske ved livet. Dødens tragedie er snarere et argument for det verdifulle med livet. Jo mer tragisk vi omtaler et dødsfall, desto mer verdifullt antar vi at den tapte fremtiden måtte ha vært. Når Zapffe i sitt hovedverk viser til en rekke ulike tragiske måter å dø på (Zapffe, 2015), kan dette også tolkes som en tro på at noe av verdi går tapt eller til spille. Heri oppstår det altså et ikke-eksistensparadoks.

30. Jf. personlig kommunikasjon med Jeff McMahan.

31. For en norsk oversiktsartikkel av den analytisk filosofiske diskursen om døden som et onde, se Solberg (2019). En betydelig minoritet av de analytiske filosofene forsvare for øvrig epikureisme om døden. Dette synet innebærer at døden verken er negativ eller positiv for den som dør. For et norsk forsvar av epikureisme, se Hol (2023).

32. Det er i alle fall grunner til å påstå at antinatalister prima facie burde være pro-mortalister (altså pro døden). Et viktig unntak er Benatar, som har argumentert inngående for at man kan være antinatalist uten å være pro-mortalist. For Zapffe er det et åpent spørsmål om ikke han faktisk forsvarte promortalisme. Takk til en anonym fagfelle for dette poenget.

Konklusjon

Målet med denne artikkelen har vært å diskutere om det er riktig eller galt å få barn, eller om det er et moralsk anliggende overhodet. Jeg har sagt meg enig med Zapffe når han indirekte impliserer at det å lage barn angår moralen. Antinatalisme bør ikke avfeies som et useiriøst synspunkt. Sett i sammenheng med klimakrisen er redusert menneskelig forplantning en effektiv metode for å redusere vårt overforbruk. Likevel blir antinatalisme vanskelig å forsvare når det fremmes som et kompromissløst syn som fremhever at vi ikke har noen vesentlige grunner til å lage barn. Videre har jeg kritisert to sentrale sider ved Zapffes implisitte antinatalisme: nemlig ideen om objektiv meningsløshet, samt et ikke-eksistensparadoks. Jeg har tatt til orde for at Zapffes antinatalisme er skjør og er fristet til å påstå at Zapffe i større grad konstruerer en «tragediens fødsel» heller enn å beskrive fødselens tragedie. Likevel, i møte med både klimautfordringene og ny reproduksjonsteknologi bør vi som samfunn begynne å ta populasjonsetikken betydelig mer på alvor enn det vi gjør i dag. I så måte var Zapffe langt forut for sin tid.

Takkenote

Tusen takk til Inga Bostad, Anna Smajdor, Dag O. Hessen, Espen Gamlund og Anders Malkonsen for konstruktive kommentarer på tidligere versjoner av denne artikkelen. Takk også til to anonyme fagfeller for grundige kommentarer. Alle nevnte personer har i sum bidratt til å gjøre denne artikkelen bedre.

Litteratur

- Beiser, Frederick C. (2006). *Weltschmerz: Pessimism in German Philosophy 1860–1900*. Oxford University Press.
- Benatar, David. (2008). *Better Never to Have Been: The Harm of Coming into Existence*. Clarendon press.
- Boonin, David. (2008). «How to Solve the Non-Identity Problem.» *Public Affairs Quarterly*, 22(2): 129–159. <https://www.jstor.org/stable/40441486>
- Bostad, Inga og Dag O. Hessen, red. (1999). *Et Liv på mange vis: en antologi om Peter Wessel Zapffe*. Pax forlag.
- Bøhn, Einar Duenger. (2019). *Meningen med livet*. Spartacus.
- Camus, Albert. (2005). *The Myth of Sisyphus*. Great Ideas. Penguin. (Opprinnelig utgitt 1942).
- Costin, Vlad og Vivian L. Vignoles. (2020). «Meaning Is about Mattering: Evaluating Coherence, Purpose, and Existential Mattering as Precursors of Meaning in Life Judgments.» *Journal of Personality and Social Psychology*, 118(4): 864–884. <https://doi.org/10.1037/pspp0000225>
- Crumbaugh, James C. og Leonard T. Maholick. (1964). «An Experimental Study in Existentialism: The Psychometric Approach to Frankl's Concept Ofnoogenic Neurosis». *Journal of Clinical Psychology*, 20(2): 200–207. [https://doi.org/10.1002/1097-4679\(196404\)20:2<200::AIJCLP2270200203>3.0.CO;2-U](https://doi.org/10.1002/1097-4679(196404)20:2<200::AIJCLP2270200203>3.0.CO;2-U)
- DeGrazia, David. (2015). «Creation Ethics: Reproduction, Genetics and Quality of Life». *Journal of Medical Ethics*, 41(5): 415–416. <https://doi.org/10.1136/medethics-2013-101917>
- Dell, Katharine, J. og Arnoldus Schytte Blix. (2022). «The Norwegian Philosopher Peter Wessel Zapffe (1899–1990) and the Book of Job. Skriftet nr. 1–2022». *The Royal Norwegian Society of Sciences and Letters*, 1: 5–25. https://www.dknvs.no/wp-content/uploads/2022/09/DKNVS_Skrifter1_2022_Scr.pdf (Sist besøkt 11.04.23).
- Fremstedal, Roe. (2005). «Eksistensfilosofi og pessimisme hos Peter Wessel Zapffe og Søren Kierkegaard». *Norsk filosofisk tidsskrift*, 40(2): 81–96. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2901-2005-02-01>

- George, Logan S. og Crystal L. Park. (2017). «The Multidimensional Existential Meaning Scale: A Tripartite Approach to Measuring Meaning in Life». *The Journal of Positive Psychology*, 12(6): 613–627. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1209546>
- Hol, Bjørn. (2023). «Er døden et onde? En diskusjon av tapsteorien – og et forsvar av Epikur». *Norsk filosofisk tidsskrift*, 58(1): 7–19. <https://doi.org/10.18261/nft.58.1.2>
- Haave, Jørgen. (1999). *Naken under kosmos. Peter Wessel Zapffe – en biografi*. Oslo: Pax forlag.
- Lukrets. (1978). Om tingenes natur. Oversatt til norsk av Trygve Sparre. Aschehoug. (Opprinnelig utgitt ca. 99–55 fvt.).
- Lynes, Philippe. (2016). «Is It Ecologically Just to Be? Anti-Natalism in Eco-Deconstruction». *Oxford Literary Review*, 38(1): 99–126. <https://doi.org/10.3366/olr.2016.0182>
- Malkomsen, Anders. (2023). *Hva er poenget? Om meningsløshetens psykologi og eksistensielle samtaler*. Fagbokforlaget.
- Malkomsen, Anders. og Carl Tollef Solberg. (2001). «Verdien av mening og meningsløshet». *Norsk filosofisk tidsskrift*, 56(4): 178–190. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2901-2021-04-04>
- McMahan, Jeff. (2002). *The Ethics of Killing*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0195079981.001.0001>
- McMahan, Jeff. (2013). «Causing People to Exist and Saving People's Lives». *The Journal of Ethics*, 17(1–2): 5–35.
- McMahan, Jeff. (2019). «Early Death and Later Suffering». Kapittel 8 i Espen Gamlund og Carl Tollef Solberg (red.). *Saving People from the Harm of Death*. Oxford University Press.
- Moen, Ole Martin. (2021). «Pessimism Counts in Favor of Biomedical Enhancement: A Lesson from the Anti-Natalist Philosophy of P. W. Zapffe». *Neuroethics*, 14(2): 315–325. <https://doi.org/10.1007/s12152-021-09458-8>
- Morioka, Masahiro. (2021 a). «What Is Antinatalism? Definition, History, and Categories.» *The Review of Life Studies*, 21: 1–39.
- Morioka, Masahiro. (2021 b). *What Is Antinatalism? And Other Essays: Philosophy of Life in Contemporary Society*. Tokyo Philosophy Project.
- Murray, Christopher J.L. (1996). «Rethinking DALYs». I *The Global Burden of Disease: A Comprehensive Assessment of Mortality and Disability from Diseases, Injuries, and Risk Factors in 1990 and Projected to 2020; Summary*, redigert av Christopher J.L. Murray, 1–98. Global Burden of Disease and Injury Series 1. Harvard School of Public Health.
- Our World in Data. (2022). «Number of births and deaths per year, World». <https://ourworldindata.org/grapher/births-and-deaths-projected-to-2100> (Sist besøkt 11.04.23).
- Parfit, Derek. (1984). *Reasons and Persons*. Oxford University Press.
- Roberts, M.A. (2021). «The Nonidentity Problem». I *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=nonidentity-problem> (Sist besøkt 11.04.23).
- Sartre, Jean-Paul. (2015). *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203827123> (Opprinnelig utgitt 1970).
- Schnell, Tatjana, Rebekka Gerstner og Henning Krampe. (2018). «Crisis of Meaning Predicts Suicidality in Youth Independently of Depression». *Crisis*, 39(4): 294–303. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000503>
- Schopenhauer, Arthur. (1969). *The World as Will and Representation*. Dover Publications. (Opprinnelig utgitt 1818/1819).
- Schroeder, Mark. (2021). «Value Theory.» The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2021 Edition), Edwards N. Zalta (red.). <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=value-theory> (Sist besøkt 20.04.23).
- Smajdor, Anna. (2019). «An Alternative to Sexual Reproduction: Artificial Gametes and Their Implications for Society». *British Medical Bulletin*, 129(1): 5–11. <https://doi.org/10.1093/bmb/ldz001>
- Smart, R.N. (1958). «Negative utilitarianism». *Mind*, 67(268): 542–543.
- Solberg, Carl Tollef. (2019). «Døden som et onde: En oversiktsartikkel». *Norsk filosofisk tidsskrift*, 55(3): 167–186. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2901-2019-03-0>

- Steger, Michael F., Patricia Frazier, Shigehiro Oishi og Matthew Kaler. (2006). «The Meaning in Life Questionnaire: Assessing the Presence of and Search for Meaning in Life.» *Journal of Counseling Psychology*, 53(1): 80–93. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.53.1.80>
- Stiftelsesdokument. (2010). «Stiftelsesdokument for Berit og Peter Wessel Zapffes Fond». <https://www.sum.uio.no/forskning/nettverk/zapffe/vedtekter.pdf>
- Stillman, Tyler F., Roy F. Baumeister, Nathaniel M. Lambert, A. Will Crescioni, C. Nathan DeWall og Frank D. Fincham. (2009). «Alone and without Purpose: Life Loses Meaning Following Social Exclusion». *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(4): 686–694. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2009.03.007>
- Sørensen, Torgeir, Peter la Cour, Lars Johan Danbolt, Hans Stifoss-Hanssen, Lars Lien, Valerie DeMarinis, Heidi Frølund Pedersen og Tatjana Schnell. (2019). «The Sources of Meaning and Meaning in Life Questionnaire in the Norwegian Context: Relations to Mental Health, Quality of Life, and Self-Efficacy». *The International Journal for the Psychology of Religion*, 29(1): 32–45. <https://doi.org/10.1080/10508619.2018.1547614>
- Thaddeus, Metz. (2021). «The Meaning of Life». I *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=life-meaning>
- Vinje, Hilde. (2017). «Seier gjennom nederlag». *Norsk filosofisk tidsskrift*, 52(4): 146–159. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2901-2017-04-02>
- Zapffe, Peter Wessel. (1933). *Den sidste Messias. Essays* (s. 15–28). Aventura. <https://www.nb.no/items/dab7693656addb8173b46ed6653cb912?page=0&searchText=Den%20sidste%20Messias>
- Zapffe, Peter Wessel. (2015). *Om det tragiske*. Peter Wessel Zapffes samlede verker 1. Pax. (Opprinnelig utgitt 1941).